

«Vladimir Dal'», 2007. — Т.2. — 435 s.

4. Khaydegger M. O sushchnosti istiny [On the Essence of Truth] // Razgovor na proselochnoy doroge: Sbornik: Per. s nem. / Pod red. A.L. Dobrokhotova. — M.: Vyssh.shk., 1991. — S.8 — 27.

5. Khaydegger M. Pis'mo o gumanizme [Letter on Humanism] // Khaydegger M. Vremya i bytie: Stat'i i vystupleniya. — M.: Respublika, 1993. — S. 192 —220.

Данканич Р. И., кандидат философских наук, доцент кафедры философии Днепропетровский национальный университет им. Олеса Гончара (Днепропетровск, Украина), E-mail: visnukDNU@i.ua

Сущность истины в философии позднего М. Хайдеггера

Аннотация. В исследовании рассматривается учение М. Хайдеггера об истине как «нескрытости сущего» ἀλήθεια в её соотношении с неистинной как сокрытостью; а также интерпретация М. Хайдеггером учения об истине Ф. Ницше, в котором истина рассматривается как нигилизм.

Ключевые слова: сущность истины, несущность истины, истина, сокрытость, несочкрытость, достоверность, сущность свободы, нигилизм.

Dankanich R., PhD in philosophical sciences, Associate Professor of the Department of philosophical sciences Oles Honchar Dnipropetrovsk National University (Dnepropetrovsk, Ukraine), E-mail: r.dankanich@ukr.net.

The essence of truth in philosophy of later M. Heidegger

Abstract. The paper studies Heidegger's doctrine of truth as «disclosure of essence» ἀλήθεια and its correlation with untruth as concealment of essence; Heidegger's interpretation of Friedrich Nietzsche's doctrine of truth as nihilism was also studied.

Heidegger doctrine of truth interpreted in him as openness, unhidden truth (ἀλήθεια), considered in the context of its opposite - secrecy, falsehood. Man as existential creature that has determinate being at the same time is inessential as is guided by existent as such when setting their own measurements being subsequently leads a person to return to everyday life, followed by the path of the walk, which probably leads to the path of confusion. And only at the time of questioning man about his life, thinking of his own existence again frees man for existence, in which disclosure of the truth of things becomes possible.

This work requires further analysis and development and has deep research perspective.

Key words: The essence of truth, non-essence of truth, the truth, concealment, disclosure, authenticity, the essence of freedom, nihilism.

УДК 111.85

Єременко Ю. В.

кандидат філософських наук, викладач кафедри хореографії
Інституту культури і мистецтв Луганського національного
університету імені Тараса Шевченка
(Полтава, Україна), E-mail: visnukDNU@i.ua

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ТА ЕСТЕТИЧНИЙ ВИМІР ФЕНОМЕНУ СМЕРТІ

Анотація. Мета статті – окреслити деякі особливості естетичного сприйняття феномену смерті.

На думку автора, складність осмислення цього явища змушує людську свідомість вдаватися до компенсаторного механізму "естетизації смерті". У рефлексивному процесі смерть позначається через певні образи та естетичні концепти, пов'язані з життям.

Автор підкреслює значення екзистенціальних переживань для естетичного осмислення смерті. Переживання позитивного естетичного досвіду пов'язано з відчуттям радості від естетичної явленості космосу через красу. Негативне переживання зумовлено відторгненням естетичних означень загрозового хаосу й смерті через потворне та жахливе. Такі переживання можуть стати відправною точкою для самоідентифікації суб'єкта.

У цьому сенсі вони набувають естетико-екзистенціальної цінності.

Ключові слова: *смерть, суб'єкт, естетизація, потворне, безобразне, екзистенційне переживання.*

Війна на сході України стала чинником, який суттєво позначився не лише на фізичному, психічному або соціальному самопочутті тієї значної частини населення, яку вона зачепила, але й на його екзистенціальному самовідчутті. Багатьох українців війна занурила в ситуацію крайньої буттєвої нестабільності та невпевненості, довгочасність якої загрожує перетворити екстремальність на різновид «нормального життя». День у день у ній живуть військові та цивільне населення прифронтових і окупованих територій, тисячі вимушених переселенців. Усі вони є носіями «синдрому Донбасу» – складної, багатокомпонентної екзистенціальної травми, долати яку ще довго доведеться не лише їм самим, а й усьому суспільству. Багато з цих людей зазнають гостру кризу ідентичності, втратили свою конвенціональну роль і власне місце у звичному домашньому, сімейному, соціальному «космосі», який вибудовувався десятиліттями і створював певну дистанцію або захисний екран між індивідуальним буттям та силами руйнівного хаосу, котрий вирував начебто десь далеко – у випусках новин, у кіноблокбастерах, у книгах і фантазіях, словом, у іншому вимірі. Сьогодні дистанція скоротилася або зовсім зникла, то ж життя переключилося в режим тривалого екзистенціального переживання, одним з основних маркерів якого є страх смерті.

Ідея про те, що призначення філософії – вчити науці вмирати, тобто працювати з цим страхом, приборкувати його, з часів Сократа стала загальновідомою, і дійсно, проблематика, пов'язана з темою неминучого кінця людського існування перебуває в центрі дослідницької уваги стільки ж, скільки існує й сама філософія. При цьому лише деякі автори розглядали її естетичні аспекти. Тут варто згадати роботи Ф. Арьеса, О. В. Буткевича, А. В. Демічева, У. Еко, Н. Колтакової, Р.Л. Красильникова, Ю. Кристевої, С. О. Лишаєва, Т. В. Мордовцевої, О. О. Осанова, В.І. Самохвалової, М. М. Федорової, Ю.М. Лотмана, К. Харта Ніббріга та інших теоретиків.

Мета цієї статті полягає в розгляді певних аспектів сприйняття феномену смерті саме в естетичній площині. Це обумовлено декількома причинами. Насамперед, у сьогоденному соціумі через специфіку сучасної культури, смерть, як і будь-яке інше явище, піддається візуалізації і наділяється естетичними властивостями, а отже і сприймається естетично. Інформаційно-телекомунікаційний простір перенасичений відповідним контентом, і навіть ті споживачі інформаційного продукту, хто з об'єктивних обставин не є безпосередніми учасниками реальних військових або інших подій, у яких можуть матись на увазі смертельні наслідки, все одно виявляються емоційно залученими до них. Ідеться, звичайно, про дистанційовану, медійно опрацьовану смерть, яка хоч і «живе власним життям» та поглинає «далеких інших», все одно нас лякає. Страх смерті стимулюється через активацію смислів та образів із семантичного поля корельованих зі смертю понять – «хаос», «небуття», «чужі», «біль», «огидне», «потворне», «жорстокість» тощо. Кожне з них має свій великий потенціал емоційного впливу та тією чи іншою мірою здатне провокувати напружене переживання людиною власної буттєвості.

Подібні екзистенціальні стани завжди перебували в центрі уваги світової культури. Вчення К. Ясперса про прикордонну ситуацію є в цьому плані, так би мовити, «класикою жанру». Сучасні дослідники приділяють неабияке значення «точкам біфуркації», в яких на вістрі «онтологічних переживань» (термін Л.В.Карасьова) в людині розкривається все її потаємне й до певного часу не активне – потенціал емоцій, вітальності та креативності, а також весь її моральний заряд, причому, як зі знаком «плюс», так і зі знаком «мінус», що для мистецтва й літератури є особливо цінним. Модернізм та постмодернізм, у центрі уваги яких перебуває суб'єкт, що відчуває і мислить, беруть ці «порогові» переживання за основу будь-якої творчості та рефлексії.

Ще одна причина, яка спонукає нас розглянути явище смерті саме в естетичній площині, полягає в специфіці її сприйняття людською свідомістю.

Передусім, у події смерті відсутня суб'єктність, і для нас це є фактором її незбагненності та невловимості. Так, у слові «помер» читається семантика активної дії, водночас вмирання відбувається попри волю та активність суб'єкта, навіть всупереч їм. Людина у європейській культурній традиції представляється як суб'єкт, що діє, але чи можливо збагнути, що робить суб'єкт, коли вмирає?

Переймаючись цим питанням, К. Харт Ніббріг знаходить у потенційності смерті певний обмежувач, знак скінченності та в решті решт – умову ідентичності суб'єкта, що дозволяє йому усвідомлювати себе і бути тим, чим він є: «Смерть у мені самому – як умова можливості говорити і бути «я». Однак той, хто говорить, що він умирає, насправді говорить, що він живе. «Я вмираю» не може сказати жодне «я», при цьому форма узгодження має подвійний сенс. Правильно було б сказати: «я» вмирає» [7, с. 229]. Тим не менш, грань між «вмирає» та «померло» невловима і в той же час абсолютно непроникна. Можливо, нам було б дещо легше зрозуміти, де ця грань і хто або що її проводить, якби нам було відомо, що вулицями ходить, скажімо, жінка в савані з косою, і вбиває наші «я». Утім, акт смерті відбувається з суб'єктом, в суб'єкті, щодо суб'єкта абсолютно автономно і форс-мажорно. І лунаючи з наших – смертних вуст, питання «Смерть, де жало твоє?» – завідомо приречено залишитись без відповіді, оскільки воно адресовано Небуттю.

Смерть не являє себе людині безпосередньо, її мить таємнича, прихована, вона дає знати про себе лише через певні знаки, через комплекс прикмет, що вказують на присутність смерті десь поруч. Посередні ознаки смерті співвідносяться з суб'єктністю, з буттям, у них смерть немов набуває власного життя. Ми бачимо похоронну процесію або труну, мертве тіло або криваві плями, навіть погребальний вінок – такий різнокольоровий та яскравий, відчуваємо запах гниття і розуміємо: смерть поряд. Якщо раніше серед її звукових означень ми відрізняли головним чином відлуння траурного маршу та тужні причитання, то тепер вимушені розпізнавати їх у канонаді важких озброєнь. Бодай ні в чому не винні і часто безпечні істоти – черв'яки, личинки, плазуни, нетопири, ворони через свою тілесну морфологію, колір та спосіб життя, співвіднесений із семантичним полем землі, п'їтьми, сирості, могили тощо, викликають іноді незбагненну реакцію відкидання і остраху.

Смерть сигналізує людині про свою присутність являючи їй дещо, котре сприймається як онтологічно «інше», або, за виразом С.О. Лишаєва, «якесь темне провалля, що розверзається переді мною: я не лише відчуваю тут загрозу моему існуванню, я естетично переживаю дію на мене, на сприймані мною речі Іншого як Небуття» [4, с. 39]. Цим Іншим виявляється хаос у найбільш загрозливій своїй «іпостасі» – «хаос-небуття», який знищує відмінності, ворожий до будь-якої індивідуалізації, включаючи індивідуальну людську екзистенцію, це – неприборкана, нерозчленована безодня. Первинна реакція людської істоти на її загрозу близькість спочатку відбувається навіть «в обхід» свідомості – на рівні активації інстинкту самозбереження, потім усвідомлюється як страх смерті.

Але спробувавши розібратися в суті та першопричині цього страху, поділивши його на складові, поставивши собі питання: «А чого ми, власне, боїмося?» – ми виявимо, що свідомість знов-таки упинається в набір усталених образів і культурних штампів, метафор і художніх алюзій. Тобто невловиму та незбагненну смерть ми вимушені мислити не інакше як через її естетичні модифікації. Зазвичай це естетичні феномени з негативного регістру – з «естетики заперечення», через котрі, як переконливо показав С. О. Лишаєв, людині естетично явлено відчуття сутності «не-я».

Природу цього відчуття ми можемо легко зрозуміти на прикладі сприйняття зовнішньої симптоматики деяких смертельних захворювань. У європейській культурі Середньовіччя – початку Нового часу (у творчості М. Грюневальда,

Г. Дзумбо, Т. Фазано) набула розповсюдження тема потворності зачумлених. Подібним чином сприймалися симптоми сифілісу та лепри. Ми ж, представники «цивілізованого» людства, позбавлені цивілізацією цих страхітливих видовищ, мабуть взагалі не витримали б споглядання того, що звичному погляду середньовічної людини здавалося дуже неприємним. К. Розенкранц, пояснюючи причину естетичного відторгнення, яке викликають ці захворювання, наголошує на тому, що вони, передусім, несуть загрозу цілісності організму. «Висип та нариви, – вказує К. Розенкранц, – подібні до піщаного черв'яка, що прориває ходи під шкірою; у відомому сенсі вони є паразитами, чие існування суперечить природі організму як цілого, бо під їхньою дією ця цілісність порушується. Отже, видовище подібної суперечності є надзвичайно потворним» [5, с. 33]. Можна погодитись із К. Розенкранцем у тому, що першопричиною відторгнення на естетичному рівні тут є імпліцитне відчуття загрози цілісності, а, отже, і буттєвості індивідуального «я».

Це негативне екзистенційне відчуття ставить суб'єкта на межу «випадіння» з безпеки впорядкованого космосу, розпаду мікрокосму та потрапляння до влади загрозливого хаосу. Р. М. Рільке в романі «Записки Мальте Лаурідса Брігге» з щоденниковою точністю зафіксував це відчуття на межі хаосу-небуття, що переживає смертельно хвора людина: «Жахливе – в кожній частинці повітря. Його втягуєш у легені разом з прозорістю; але в тобі воно осідає, твердне, гострими геометричними краями вривається в органи; адже все, що народжується для кагівного і страшного на ешафотах, у казематах, божевільнях, операційних, під склепіннями мостів пізньої осені, – все не здається і, ревнуючи до сущого, уперто наполягає на своїй страшній реальності... Серце виштовхує тебе назовні, тебе гонить, ти вже майже в нестямі і не можеш до себе повернутися. Як роздавлений жук, ти закінчуєшся собою, і тебе вже не врятує твоя легка оболонка» [6, с. 64 – 65].

Естетична близькість небуття «усуває відмінності між «я» та світом, тобто намагається «відняти» у випробовуваного хаосом його обличчя» [4, с. 40], його «я». Не випадково кошмарний мотив відняття обличчя раз у раз виникає в уяві героя Р. М. Рільке, якого роз'їдає хвороба. Адже найстрашніше для нього навіть не позбутися лиця, а побачити «зяючу безодню», що залишилася на його місці, тобто зіткнутися з безобразним. Ще гостріше цей мотив представлений у «Перетворенні» Ф. Кафки, герой якого, втрачаючи зовнішність, перероджується на потворну і, що важливо, шкідливу комаху (Ungeziefer – шкідлива комаха, паразит), тобто його «знеособлення» пов'язано зі «спотворенням».

Смерть лякає нас деіндивідуалізацією, розпадом внутрішнього і зовнішнього «я» – «лиця», «особи», тобто з-не-обобленням, яке увінчується остаточним демонтажем образу, його розчиненням в безобразному в естетичному сенсі та в хаосі-небутті – в онтологічному. «Найбільш чудове в смерті» для вмираючого – це її загадкова банальність: Смерть є чимось спільним і водночас – найбільш індивідуальним. Мертвий федеральний радник настільки ж мертвий, як і мертвий югослав-сміттяр, а з погляду життя – мертвий навіть настільки, наскільки є мертвою муха. Одночасно смерть – це індивідуальна подія для особистості. Кожен умирає поодиноці, ніхто не може скласти йому компанію, навіть якщо помре одночасно з ним» [7, с. 128 – 129]. Цю індивідуальну подію війна перетворює на конвеєр, одиничну трагедію – на статистику, або навіть на ніщо, яке не здатне утворити статистики через поглинання одиничності цілим, нерозчленованим хаосом. Документальні кадри з фашистських концтаборів, відомі всьому світові – купи оголених, однаково виснажених мертвих тіл, що їх, як сміття, згрібає бульдозер – концентрований вияв деіндивідуалізації людської сутності війною, або ширше – самою смертю. Загальне, індивідуальне, унікальне, особистість, тілесність, «я» – усе впереміш, ніщо не цінне, все – не більше як відходи, і все однаково підлягає утилізації.

Кожен, кому знайомий цей багатокомпонентний смертний страх, обирає різні шляхи його заляття. Якщо оставити за межами розгляду релігійні доктрини, – то

найдавніший і перевірений часом спосіб – це естетизація смерті.

Кажуть, що не такий страшний чорт, як його малюють. Ця проста думка – квінтесенція арт-терапевтичного, або краще сказати – естетико-терапевтичного приборкання страху, у тому числі, страху смерті. Його можна «намалювати», описати в тексті, проспівати про нього пісню, скласти вірш, просто розповісти. Тобто висловити естетично – у вигляді завершеного тексту, образу, що має форму і контури, сюжет, метафори, епітети, рими тощо. Здається, що чим страшніше намалюєш – тим менш страшним він здається в реальності. Головне, щоб страх та його джерело стали більш зрозумілими, або, принаймні, здалися такими. То ж і «наука вмирати» виявляється нескінченною вправою людства в малюванні власними – філософськими – засобами цього «страшного чорта» і в підготовці до зустрічі з ним віч-на-віч. У свою чергу, багатоманітну присутність смерті в дискурсі військової пісенної культури та усного фольклору можна осмислити як прагнення до його доместикації. Отже, співаючи «Смело мы в бой пойдем за власть советов и как один умрем в борьбе за это!» або «А на войне не ровен час – кого-то мы, а кто-то нас», солдати співають не про бажання або готовність померти, а про свій смертний страх, який вони намагаються закласти.

К. Харт Ніббріг констатує, що з давніх-давен мілітарна та патріотична риторика культивує у військовому готовність вмирати та вбивати, при цьому вона нібито «позбавляє солдатське тіло всяких життєвих сил і переносить їх на абстрактне колективне тіло на ім'я «вітчизна». [7, с. 179]. Вона приховує «той факт, що векселі військової гри не мають належного забезпечення, єдине їхнє забезпечення – Ніщо, і риторика захоплено запевняє нас, що подібна смерть зовсім не є якимось Ніщо, запевняє й висмоктує кров з тіла загиблого на війні, і без того вже відчуженого і спустошеного його інструменталізацією у військовій машинерії, позбавленого будь-якої значущості в горах трупів, що множаться з обох сторін, – висмоктує за допомогою пишномовності слів всю кров до краплі і, піддавши її ідеологічній трансформації, у вигляді жертвовного сенсу знову влити цю кров в порожню оболонку колективного тіла» [7, с. 180]. Парадоксально, але лише долучившись до цього колективного тіла в якості дрібної безіменної частки, знеособлений, часто позбавлений права на власну думку та ініціативу солдат починає відчувати значимість і гідність, а страх близької смерті навіть перетворюється на бажаний емоційний стан.

Справа не тільки в тому, що «на миру и смерть красна», не тільки в колективній ейфорії від переживання розчиненості свого одиничного ества в великій колективній множинності, відчуття єдності пориву, спільності долі, але й просто «відчуття себе» і в собі – граничної життєвої наповненості, переживання власного буття «тут і тепер» у всій його напруженості, часовій, просторовій визначеності. Можна припустити, що в людині дійсно закладено потребу у відчуженні всього діапазону емоційних модусів: від найвищої радості до безкінечного болю, від повного умиротворення до найстрашнішого гніву, жаху, відчаю. Більшості так і не випадає можливість наблизитись до переживання цих абсолютних емоційних станів, і це, незважаючи на зрівноваженість і безпечність такого життя, спричиняє відчуження його меншовартості, неповноти. Тому іноді так зачаровує небезпека, і так хочеться зіграти зі смертю в орлянку. Це або майже це мав на увазі О.С. Пушкін: «Все, что нам гибелью грозит, для сердца бедного таит неизъяснимы наслаждения». Цю неповторну миттєвість граничної екзистенціальної визначеності хотів утривалити В.С. Висоцький: «Хоть немного еще постою на краю». У даному контексті привертає увагу фраза, яку обронив в одному з інтерв'ю лідер одного з незаконних збройних формувань так зв. «ЛНР» О. Мозговий, який на запитання журналістки про свої заняття до війни відповів: «До цих подій я, можна сказати, взагалі нічим не займався. Лише тепер почав жити по-справжньому» [3]. У нас немає підстав трактувати цей вислів буквально – у тому сенсі, що Мозговий перебував у бездіяльності – ні, він був працевлаштований, мав родину. Однак саме війна наситила його життя емоційно і

в його розумінні – змістовно, екзистенціально загострила і зробила привабливим перебування «на краю». Яке, до речі, виявилось дуже коротким.

Поетику екзистенційно та емоційно насичених переживань ґрунтовно проаналізував на літературному матеріалі вже згадуваний Л.В.Карасьов, який визначив їх як «онтологічні переживання» [2, с. 58 – 62]. Відомо, що вони можуть бути як позитивно (захоплення, радість, захват), так і негативно забарвленими (біль, страх, страждання, жах), і якщо позитивне екзистенціальне переживання пов'язано для суб'єкта із загостреним сприйняттям себе як органічної частини впорядкованого космічного цілого, то «онтологічне переживання» в негативному модусі провокується загрозою, що витікає ззовні по відношенню до індивідуальної буттєвості.

В естетичній площині загострене переживання буття модифікується в захват від сприйняття естетично привабливого об'єкту та у відразу від зустрічі з потворним. За своєю специфікою та емоційною наповненістю естетичний досвід відрізняється від «онтологічного», але тісно з ним пов'язаний. Ступінь гостроти емоційної реакції на естетичний об'єкт залежить від екзистенціального «фону», на якому відбувається реакція, та рівня співвіднесеності об'єкта естетичного сприйняття з обставинами життя суб'єкта, що сприймає. Критична екзистенційна насиченість реальних обставин здатна взагалі звести естетичну складову нанівець, надмірність естетичної – витіснити екзистенційну. Так, ефектний спалах від вибуху по-різному сприймається людьми, які бачать його на картині, у кінозалі та в окопі, біля якого розірвався снаряд. Адже художнє програвання пікових екзистенціальних станів та їх переживання в реальності – це різні за своєю суттю речі. Гострі відчуття з присмаком адреналіну, які збуджують глядача фільму катастроф не є екзистенціальними, на відміну від стану людини, на яку вальється дах розбомбленої оселі. Глядач фільму не відчуває близької присутності власної смерті, імітація загрози стимулює в ньому імітацію екзистенціального переживання, однак він сприймає картинку на екрані естетично. У той же час, людина, що сидить в окопі, навряд чи здатна естетично сприйняти вибуховий ефект від боєприпасів, що летять в її бік.

Підкреслюючи важливість екзистенційної складової в естетичному сприйнятті, С. О. Лишаєв справедливо відзначає, що і досвід прекрасного, й досвід потворного є різновидами екзистенціального досвіду, і дають можливість відчутти як позитивний, так і негативний модуси буття, відрізняючись за своєю «якістю» – «з тією, однак, «маленькою» різницею, що від прекрасної форми нам «око не можна відвести», а на потворну ми «не можемо дивитися без здригання» [4, с. 34].

Відмінність за принципом плюса та мінуса, яка існує між цими переживаннями, може бути співвіднесена з ніцшеанською діалектикою аполлонівського та діонісійського начал, або з принципами, які Ж. Батай визначив як цінності тривалості та інтенсивності. На думку Ж. Батая, дві основні мети людства: зберегти життя (уникнути смерті) та збільшити його інтенсивність. Інтенсивність він визначає як цінність, а тривалість як Добро. «Поняття інтенсивності не тотожне поняттю насолоди, – говорить Ж. Батай, – бо... пошук інтенсивності примушує нас з самого початку піти назустріч хворобливому неспокою, на межі нестями... Деколи цінність збігається з Добром, а деколи не збігається. Іноді вона збігається зі Злом» [1, с. 57]. Ідею Ж. Батая цілком правомірно застосувати до художньо-естетичної свідомості Новітнього часу, в якій традиційний тандем краси та блага, що формувався впродовж усієї історії класичної естетичної думки, остаточно зруйнований. Вже не здається оксюмороном краса зла або зло краси, а жахливе, потворне, жорстоке стають привабливими через інтенсивність емоцій, які вони збуджують.

Що ж до смерті, то традиція у певних контекстах осмислювати її в категоріях «позитивної» естетики – як красиву, героїчну, величну, благородну – є дуже давньою. Такою смертю вмирають «свої». Смерть «чужих», особливо на війні, віддавна і до цих пір виявляється потворною, ганебною, боягузливою, мерзенною,

безславно, тому що політична й соціальна міфологія і досі базується на архаїчній бінарній опозиції «свої – чужі», яка тягне за собою відповідні асоціативні пари: «життя – смерть», «світло – темрява», «космос – хаос», «герої – нелюді», «прекрасні – потворні», а також перевірені століттями сентенції на кшталт «собаці – собача смерть».

Можна дійти висновку, що екзистенційна «травма Донбасу» та відповідно – пов'язана з нею семантика смерті, хаосу, небуття, – надовго закріпиться в нашій колективній пам'яті, у тому числі, у вигляді художньо-естетичного контенту. Від його наповнення залежатимуть аксіологічні пріоритети суспільства та його майбутні уявлення про цінність і сенс життя та смерті. Вже зараз вони зазнають активної трансформації.

Переживання як позитивного естетичного досвіду, зв'язаного з відчуттям радості від естетичної явленості космосу через красу, так і негативного, пов'язаного з відторгненням естетичних означень загрозливого хаосу через потворне та жахливе, можуть стати відправною точкою для самоідентифікації суб'єкта та усвідомлення ним меж власного мікрокосму, і в цьому сенсі набувають естетико-екзистенційної цінності. Однак якщо переживання «естетики космосу» через красу затверджує буття і субстанціальність «я» в гармонійній єдності з його іншими елементами, то переживання близькості хаосу і смерті є травматичним. Надто велику загрозу для індивідуальної самості несе хаос-небуття. З ним неможливо злитись у позитивній єдності – може йтися лише про поглинання хаосом, розчинення субстанціальності «я» в його агресивній нерозрізненості. То ж важливо вчасно зупинитись, аби не переступити «межу».

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Батай Ж. Литература и Зло / Ж. Батай ; пер. с фр. Н. В. Бунтман и Е. Г. Домогацкой. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 166 с.
2. Карасев Л. В. Онтология и поэтика / Л. В. Карасев // Вопросы философии. – 1996. – № 7. – С. 55–82.
3. Командир луганской бригады «Призрак»: «Никто другой Стрелкова не заменит» [Электронный ресурс] – Режим доступа : // <http://www.mk.ru/politics/2014/08/28/komandir-luganskoy-brigady-prizrak-nikto-drugoy-strelkova-ne-zamenit.html>
4. Лишаев С. А. Эстетика Другого / С. А. Лишаев. – Самара : Самар. гуманит. акад., 2000. – 366 с.
5. Rosenkranz K. Ästhetik des Häßlichen / K. Rosenkranz. – Leipzig : Reclam-Verlag, 1990. – 441 p.
6. Рильке Р. М. Записки Мальте Лауридса Бриге : роман. Новеллы. Стихотворения в прозе. Письма / Р. М. Рильке ; пер с нем. Е. Суриц. – М. : Известия, 1988. – 224 с.
7. Харт Ниббриг Кристиан Л. Эстетика смерти / Кристиан Л. Харт Ниббриг; пер. с нем. А. Белобратова. – СПб. : Изд-во Ивана Лимбаха, 2005. – 424 с.

REFERENCES:

1. Batay Zh. Literatura i Zlo [Literature and Evil] ; per. s fr. N. V. Buntman i E. G. Domogatskoy. – M. : Izd-vo MGU, 1994. – 166 s.
2. Karasev L. V. Ontologiya i poetika [Ontology and poetics] // Voprosy filosofii. – 1996. – № 7. – S. 55–82.
3. Komandir luganskoy brigady «Prizrak»: «Nikto drugoy Strelkova ne zamenit» [The commander of Lugansk team «Ghost»: «No one else will not replace Strelkov»] [Electronic resource]. – Access mode: // <http://www.mk.ru/politics/2014/08/28/komandir-luganskoy-brigady-prizrak-nikto-drugoy-strelkova-ne-zamenit.html>
4. Lishaev S. A. Estetika Drugogo [Other Aesthetics]. – Samara : Samar. gumanit. akad., 2000. – 366 s.
5. Rosenkranz K. Ästhetik des Häßlichen. – Leipzig : Reclam-Verlag, 1990. – 441 r.
6. Ril'ke R. M. Zapiski Mal'te Lauridsa Brige : roman. Novelly. Stikhotvoreniya v proze. Pis'ma [Notes Malta Lauridsen Briggs: a novel. Novels. Poems in Prose. Letters] ; per s nem. E. Surits. – M. : Izvestiya, 1988. – 224 s.
7. Khart Nibbrig Kristian L. Estetika smerti [Aesthetics of death]; per. s nem. A. Belobratova. – SPb. : Izd-vo Ivana Limbakha, 2005. – 424 s.

Еременко Ю. В., Кандидат філософських наук, преподаватель кафедри хореографії інституту культури і мистецтв луганського національного університету імені Тараса Шевченка (Полтава, Україна), e-mail: visnukdnu@i.ua

Экзистенциальное и эстетическое измерение феномена смерти

Аннотация. Цель статьи – очертить некоторые особенности эстетического восприятия феномена смерти.

По мнению автора, сложность осмысления этого явления вынуждает человеческое сознание прибегать к компенсаторному механизму – эстетизации смерти. В рефлексивном процессе смерть означает через определенные образы и концепты, связанные с жизнью.

Автор подчеркивает значение экзистенциальных переживаний для эстетического осмысления смерти. Переживание позитивного эстетического опыта связано с чувством радости от эстетической явленности космоса в красоте. Негативное переживание обусловлено отвержением эстетических означений хаоса и смерти через безобразное и ужасное. Такие переживания могут стать отправной точкой для самоидентификации субъекта. В этом смысле они обретают эстетико-экзистенциальную ценность.

Ключевые слова: смерть, субъект, эстетизация, безобразное, безобразное, экзистенциальное переживание.

Yeremenko Y., PhD in philosophical sciences, Lecturer at the Department of choreography Institute of Culture and Arts University of Luhansk (Poltava, Ukraine), E-mail: visnukDNU@i.ua

Existential and aesthetic aspects of the death phenomenon

Abstract. Some features of the aesthetic perception of death phenomenon are analyzed in the article.

It is widely known that philosophical issues related to death have been considered by the theoretical thought as long as philosophy exists. At the same time, a relatively small segment of theoretical knowledge covers its aesthetic aspects.

The author of the article makes an attempt to identify some aesthetic perception features of the phenomenon of death in the connection with the ontological problematic.

The fact that the Ukrainian society is currently experiencing a kind of existential stress because of the war in Donbass is stressed. The media are overfilled with thanatological aesthetics and semantics; the Ukrainians involuntarily plunge into a semantic space of death every day. Many Ukrainian soldiers and civilians have been constantly living in this space and have been latently carrying «the Donbass syndrome» for more than year and a half. Their sharp sense of imaginary or real nearness of death determines the perception of the world, of other people, themselves, value and sense of life. Our society can adapt to this emergency situation, in particular, if we make additional efforts to comprehend the phenomenon of death, including its aesthetic modifications.

Death and non-existence don't appear in the face of man directly. The moment of death is hidden; it shows itself only through a variety of signs indicating death «presence» nearby. The signs are related to subjectivity, to being.

Consequently common elements of the surrounding world are transformed into the signs of non-existence threat in a certain context. Initially it frightens, and then becomes logically comprehended: a skeleton, external symptom of a serious illness, blood, smell of decomposition etc.

Trying to «catch» the moment of the immediate event of death our consciousness uses the compensatory replacement mechanism. In essence talking or thinking about death we actually mean the associated images and metaphors created by culture for thousands of years. The author emphasizes that the images are always aesthetically marked; therefore, we comprehend death with the aid of its aesthetic connotations. Thus, aesthetization turns into a cognitive tool.

Thus, death turns into its own image as if it passes into another quality; fear of death is forced out and is replaced by admiration for beauty, or at least by calmness from the illusive image of death.

It's pointed out that the failure or the limit complexity of understanding of death determines its representation by means of images or other phenomena associated with life, not with death. The most common way is the personification of death.

Aesthetic rejection of ugliness is a «light» form of death fear – the basic human fear – manifestation. Ugliness is aesthetic allusion to the presence of death, and this is the reason of disgust caused by ugliness: it gives us «signals» about the threat of the image final collapse to non-existence.

Death can be aestheticized in the positive and in the negative mode – by beautiful and ugly,

sublime and grotesque, tragic, heroic, comic means. The modern culture continues this classical tradition and at the same time it uses a vast number of non-classical categorical tools. Therefore, thinking of death or being afraid of death, we refer to the aesthetic phenomenon, not to its basis.

The author concludes that the intense existential experience is of great importance for the aesthetic comprehension of death. Positive aesthetic experience is associated with pleasure ensured with the aesthetic manifestation of space through beauty. Negative experience is resulted by the rejection of the aesthetic signification of chaos and death expressed through ugly and horrible. These experiences can become the starting point for subject's self-identification and for realizing his microcosm borders. In this sense they obtain the aesthetic and the existential value.

Key words: death, subject, aesthetization, ugly, imageless, existential experience.

УДК 141.2

Иванчук В. В.

аспирант кафедры социально-политических и правовых наук
ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
(Славянск, Украина), E-mail: visnukDNU@i.ua

МОДЕЛИ ОТЧУЖДЕНИЯ У М. ФУКО И Т. АДОРНО

Аннотация. *Проводится сравнительный анализ концепции отчуждения М. Фуко и Т. Адорно. Рассматриваются источники и предпосылки обоих подходов, их различие и взаимосвязь. Сопоставляются негативизирующие тенденции диалектики Адорно и представление Фуко о человеческом мире как системе концептов.*

Ключевые слова: *отчуждение, марксизм, самоотчуждение, негативизм, модель, концепт, дискурс.*

Статья посвящена рассмотрению проблемы отчуждения у двух выдающихся представителей западноевропейской философии, точнее, ее левого крыла, М. Фуко и Т. Адорно. Актуальность избранной темы следует прежде всего из того обстоятельства, что сам предмет рассмотрения – отчуждение человека, в любом понимании последнего, является одной из важнейших его характеристик и фундаментальной составляющей, постоянным симптомом того кризиса, в котором пребывает современное человечество. Можно сказать с полной уверенностью, что со времени появления данного концепта в ранних произведениях К. Маркса, отчуждение становится базовым понятием, описывающим нашу антропологическую ситуацию.

Существующие исследования проблематики отчуждения настолько многочисленны и разнообразны, что даже их простое перечисление и систематизация могли бы стать предметом отдельного рассмотрения. Однако большинство исследователей отчуждения и его представления в основных философских учениях XX века, как правило движутся по замкнутому кругу, стараясь подчеркнуть негативный характер самого феномена, очертить его с позиции стороннего наблюдателя, показать разнообразие форм отчуждения, от социально-экономических, до самоотчуждения человека, не обращая внимания на то, что вся современная культура пронизана отчужденными формами, в том числе и в области философии, так что многочисленные исследования отчуждения, в известном смысле, сами являются его продолжением и закреплением существующего положения дел. Аналог этой ситуации мы находим в современных протестных субкультурах и в целом в контркультуре, когда разнообразные бунтарские проявления очень скоро вписываются в рамки истеблишмента, становятся хорошим средством для карьеры, способом разбогатеть и т.п.

После совместной работы с М. Хоркхаймером [9], в которой подводится неутешительный итог развития западноевропейской культуры, Т. Адорно не предпринимает сколько-нибудь масштабного самостоятельного исследования отчуждения, но последнее становится постоянно действующим фактором в его работах, будь это исследование авторитарной личности [3], немецкой идеологии [1] или изложение негативной диалектики [2]. Само отчуждение рассматривается философом в двух